

גיליון זה מוקדש ע"י אחד מידידי הישיבה הוותיקים,
ד"ר דניאל שרייבר שיחיה לאורך ימים ושנים טובים
לרגל יום הזיכרון של אביו ה"ה יצחק בן ראובן ורוזה ע"ה

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים ויעמוד במהרה לתחיית המתים
שיחתו השבועית של ראש הישיבה - הרב יוסף צ. בן-פורת

הבנת טעמי המצוות!

בא שנת תשע"ט

מי החכם? מי שלא יודע הסבר לכל

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם... וְשִׁמְרָתָ אֶת

הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים מִיָּמֵהָ" (שמות ח, י).

רש"י מפרש במקום: "עשה ה' לי - רמז תשובה לבן רשע לומר, עשה ה' לי ולא לך,

שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל".

כנגד ארבעה בנים דיברה התורה: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול, ולשאלתם

משיבים כל שנה סביב שולחן הפסח. שאלת הבן הרשע רמוזה כאן.

"רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזו לכם? לכם ולא לו. לפי שהוציא עצמו מן הכלל

כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו - בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי

ולא לו. אילו היה שם לא היה נגאל" (מכילתא בא, יח).

תשובתנו לבן הרשע: ה' עשה לי בצאתי ממצרים ואילו היה שם הרשע לא היה נגאל.

בספר "בית הלוי" (בית הלוי, בא) של הגאון רבי דב הלוי סולובייצ'יק זצ"ל קיימת

התייחסות ענפה לעניין זה, שמהווה יסוד עיקרי בהבנת טעמי המצוות.

"אע"ג דמצוה להקהות את שניו ולרמז שהוא לא היה נגאל, מכל מקום הרי תירוץ

על שאלתו צריך לומר גם לוי".

נשאלת שאלה: "מה העבודה הזאת לכם?" התשובה: היית שם, לא היית נגאל.

בגמרא מתוארים מקרים רבים בהם שואלים כופרים שאלות את גדולי הדור ואלו משיבים

להם. ואילו בתשובה זו אין התייחסות כלל לשאלה הנשאלת. גם אם רשע מדוע לא משיבים

לו? הסבר: "עיקר התשובה הוא שבעבור זה יצאנו ממצרים ונראה שמדובר בבן קטן שאינו

יודע מאומה ממעשה שהיה ביציאת מצרים ואם כן יש להבין מפני מה קורהו רשע אחרי

שאינו יודע מאומה מעניין יציאת מצרים" (ביה"ל, שם).

עולה האפשרות כי הסיבה שלא משיבים לגופו של עניין היא, שמדובר בילד קטן, אך

אם כן לכל היותר רשע יהיה אביו, רבו שלא למדוהו אבל ילד קטן שלא לימדו אותו אינו

רשע.

ממשיך רבינו ז"ל: הרשע כל זמן שאינו יודע טעם והסיבה של המצווה אינו רוצה

לעשותה ואומר לכם ולא לו ובעבור זה נקרא רשע.

נקרא רשע, כיוון שאדם יודע שהוא מקיים דברים רבים בלי להבינם. כל אדם במדינה נוסע במהירות המותרת כי זה החוק, ולא כי הוא מבין את הטעם לכך שבכביש הזה המהירות 70 קמ"ש ובזה 100 וכדומה. **תחילה יש לשמור על החוק**, אחר כך יכול לתור אחר הסיבה של החוק ולשאול את הממונה על טעמו. אך אדם שיתנה שעד שלא מבין סיבת החוק לא מקיימו, הוא עבריין ומכאן היינו יכולים להסיק כי זו רשעתו של הקטן. ולבסוף דוחה הצעתו בפירוש זה ומציע פרוש אחר.

חיזוק עצמי מונע רעלים רוחניים

"אמנם יותר נראה שהפרשה איירי [עוסקת] בן גדול **ומלומד** היודע עניין יציאת מצרים והנסים שנעשו אז. רק **לבו נטה לצד המינים והאפיקורסים המתחכמים** ואומרים טעמים למצות ואחרי שימציאו איזה טעם שאינו שייך בזמנים אלו יאמרו שכבר נתבטלה המצווה וחיובה חלילה" (שם). כך מלמדים היום בבתי הספר החילוניים, מלמדים את התורה ומסבירים שהיא רלוונטית בחכמתה בימים של פעם אך לא בימינו. בימים ההם לא היה המכשור הטכנולוגי של היום ולכן בעוד בעבר, הדלקת אש היוותה מלאכה מרובה אז היום כבר מותר להדליק אש בשבת וכדומה'.

"כמו כת הרפורמים המשובשים בדעתם הנותנים זמן למצווה ואומרים מצווה זו הייתה שייכת אז באותו זמן מסיבות שבודים מלבם לא בזמן הזה או רק באותו מקום ואותו מדינה לא במדינה אחרת וכיוצא מזה מדבריהם הנלוזים, אין רצוני להאריך בזה ולהביא דבריהם הנלוזים" כך מספר בעל "בית הלוי" לפני מאה וחמישים שנה. זאת אומרת, שישנם אלו שממציאים את הטעם והופכים את הטעם לפיקטיבי שהיות ואורח החיים ההוא היה כזה בימים ההם המצוות רלוונטיות ובימינו המצוות ישתנו כיוון שחיים אחרת.

איך הרשע יתנער מקיום התורה והמצוות? ע"י נתינה טעמים.. שמלכתחילה בונה

טעמים שלא תופסים לגביו.

"והנה מצות פסח לכאורה אין לקרותה חוקה רק **יש בה** טעם גלוי ומפורסם". לפני מכת בכורות הגיעו למסקנה שהטלה הזה אליו המצרים מתפללים, זה חתיכת בהמה ולא אלוהים. לכן צוו לשחוט קורבן פסח ולהראות שהם מאמינים באלוקים ולא באלילים. "לבל לשבור בו עצם למען יהיו העצמות שלו מושלכות בחוצות, וכן לצלותו כשהוא שלם שיהיה ניכר מהותו שהוא **שה למען יראו המצריים וכל אדם מה עשהו ישראל לע"ז שלהם וידעו הכול שאין בה ממש**".

וכן מבואר בראשונים הסיבה מדוע צולים ולא מבשלים כמו בשאר הקורבנות, אלא רק בקורבן פסח? כדי שהריח יעלה בכל מצרים, שעכשיו צולים להם את האלוהים שלהם על המנגל.

חוקה כידוע, הינה מן המצוות הנעלמות ולא מפורשות בטעמים, אך מן הדברים האמורים דווקא מובן הטעם של קורבן פסח, אם כן מדוע "וְשִׁמְרֶתָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת"? "אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו ע"ז שלהם לעיניהם". אחרי שהעבידו המצרים את עם ישראל וקלקלו נפשם עד שחלק מעם ישראל, הוכרחו מתוך אונסם לעבוד עבודה זרה שלהם, והקב"ה באותות ומופתים הוציא עמו לחירות, לכן מוטל היה על ישראל בשעת מעשה לבטל העבודה זרה של המצריים ומכאן נראה כי **מדובר במצווה שכלית ולא חוק בלתי מובן כמו פרה אדומה.**

כך מסבירה התורה את כל המצוות: מרור – לזכר שמיררו המצריים את חיינו. מצה – משום שלא הספיק בצקם להחמיץ. פסח – על שפסח על בתי אבותינו. אם כן מדוע חוקה? אלא, אותם אנשים שיבואו ויתנו את הטעם, יאמרו, שבימינו זה לא רלוונטי כיוון שהיום לא עובדים בעלי חיים, אנחנו 'התקדמנו', "וכאומר שבזמן הזה צריך לעבוד את ה' באופן אחר שיהיה נאות לפי הזמן והמקום".

אומר בית הלוי: " אין זה תשובה לרשע שהרי התשובה לרשע הוא בעבור זה וכו' רק התורה צוותה **כאשר האדם שומע דברי מינות כאלה יחזק ליבו באמונה כדי שלא יכנסו הדברים בלבו**, וע"כ צווה תיכף אחר שמעו דברי הרשע 'ואמרתם זבח פסח וכו' לא כתיב ואמרתם להם, שזו האמירה היא לעצמו ולחזק ליבו שלא יפעלו דברי הרשע מאומה בליבו".

כשאדם שומע דברי כפירה, זה פוגע בו, כמו שאם אדם יאכל רעל הוא יפגע, יש רעלים שמשלשלים, יש רעלים שהורגים כך גם ברוחניות.

מסופר על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, שהלך בבני ברק בשבת וראה מכוניות נוסעות, בעמדו ברמזור דיבר לעצמו וחזר ואמר: שבת, שבת, שבת. נכדו ראה אותו ברמזור ושאל אותו, למי אתה מדבר? למכוניות? השיב לו הרב: **אני מדבר לעצמי, אני מחזק את עצמי. המכוניות שנוסעות זה פוגע בי!**

אומר בית הלוי שכשאתה שומע מהרשע דברי כפירה, אל תחשוב שזה עובר מעליך... 'ואמרת להם זבח פסח'... **אמרת לעצמך לא להם כדי לחזק עצמך!**

ויכוח עם אנשים לרוב מיותר, דעו שאף אחד לא חזר בתשובה מויכוחים. אלא יצא, שאותו יהודי יהיה עוד יותר רשע, שהתווכחות עם רשע מחטיאה אותו, שכל מילת כפירה נוספת מפיו יקבל עליה את הדין.

בעבר היו שולחים מברקים, ועלות המברק היה לפי סך המילים הכתוב בו. וכך אמר הקדוש החזון איש זצ"ל שגם בדיני שמים אדם יקבל את הדין על כל מילה שאמר. כשאנו שומעים דברי כפירה זה פוגע בנו, זה רעל רוחני וכיוון שכך אין טעם בוויכוחים. מכאן מובנת תגובתנו לבן הרשע....

מצוות הן היוצרות את המציאות

כאמור, אכן מצוות אנחנו יודעים טעמם, מצה לא הספיק בצקם להחמיץ, מרור על מירור חיינו וכו'..

ונשאלת השאלה, האם מטעם זה ניתנו מצוות לישראל? הווה נניח שמשה הלך לפרעה, ופרעה היה משחרר את ישראל, האם אז לא היה חג פסח?

מיסודות האמונה ידוע שהתורה קדמה לבריאת העולם, ושם כתוב לעשות פסח. כדי לאמת את האמור, ניזכר שאברהם עשה קורבן פסח ולוט אפה מצות, זה קודם ליציאת מצריים. לכאורה לא היתה סיבה לעשיית מצוות אלו לפני יציאת מצרים.

אם כן, כבר היה כתוב בתורה הקדומה, שבט"ו בניסן בלילה צריכים לאכול מצות ולהקריב קרבן פסח. הסיבה שיציאת מצרים התרחשה בט"ו בלילה היא, שבאותו לילה צריך להכין קרבן פסח ולכן **סיבב הקב"ה את יציאת מצרים לזמן הזה**, וכך עשה כדי שלא יהיה להם זמן ושהלחם יחמיץ... כך הפשט האמיתי. **הקב"ה סיבב את המאורעות לצורך עשיית המצוות.**

מצוות מצה מרור ופסח לא נוצרו מתוך מאורעות יציאת מצרים, אלא נכתבו לפני כן בתורה הקדושה, ויציאת מצרים סובבה לפי שצווינו בתורה טרם בריאת העולם בין אם מדובר במצוות אכילת מצות, מרור או כל מצווה שהיא.

דברים קורים מההתחלה לסוף ולא אחרת... כך הקב"ה קבע את כל מצווה בתכניתו מקדמת דנה, ובהתאם אירעו האירועים שגרמו לקיום המצווה במועד שנקבע אז, בראשית עולם.

שאלה מפורסמת, למה סוכות בתשרי ולא ביציאת מצרים בניסן? תשובה, כי כך כתוב בתכנית הראשונית שברא חוכמתו בתחילה.

אומר בית הלוי: "ובזה נסתרו כל חקירותיו של הרשע שאין לו מקום לערער לומר שבהבטל הטעם בטל המצוה חלילה, ונמצא שהמצוה בעצמה בעצם יסודה היא חוקה ולא נודע לנו עיקר טעמה והיא קיימת לעולמים בלא הפסק".

כך שאין קשר באמת אם האמינו בני ישראל בכבש או לא, אין זו הסיבה ולא התוצאה.

"ויבואר בזה המשך הפסוק: 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וגו' ושמרתם את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה".

בעבור זה – בגלל שבאותו הערב רצה הקב"ה שנקיים את המצוה, כך התגלגלו האירועים.

אבל אז תשאל השאלה, הרי ראינו בראשונים והאחרונים שנותנים טעמים למצוות ולפי האמור עד כה, אין טעם לשום מצווה, אם כן מדוע חיפשו טעמים?

ועוד בספרי המקובלים מבואר כי בעשיית כל מצווה בונים עולמות ובעשיית עבירה מחריבים עולמות מה פירוש הדברים הללו?

פירוש המילה טעם, אדם שהולך למסעדה יראה דגים באלפי טעמים אחד אוהב דג מתוק, אחד מלוח וכדומה... האם הטעם זה הדג? לא. אלא כדי שיהיה לאדם נעים בפה יוצרים כל מיני טעמים אבל זה לא הדג.

כל הטעמים שרבותינו המפרשים האחרונים נתנו, בשביל איש פשוט נתנו, שיהיה לו טעם במצוה ויהיה לו עניין של הבנה, וביאור המקובלים כוונה לכך, שכשיבין האדם השלכות המצוה כחיוביות יתעורר בהתלהבות לקיום המצוות ולהיפך, כשהשלכות שליליות יימנע ממנה וירחיק עצמו ממנה, אך, **האמת זה רצון השם... בתכנית שקדמה לבריאה**, שהעולם יושתת על מצוות עשה ולא תעשה, הרי סוף מעשה במחשבה תחילה, משמע לפני בריאת העולם... כל הטעמים נכונים נכון שהאדם מחריב עולמות ובונה עולמות אך זו היא התוצאה ולא הסיבה.

רצונו הקדום יתברך היה שכך יהיו מצוות עשה ולא תעשה וממילא ברא את האדם כפי שברא, ולכן חוקה ודווקא בפסח שמוסברים טעמי המצוות, אז גם הסבר זה הוא לפי השכל שלך והאמת שלך, אבל **בעולם העליון הכול זה חוקה והכול רצון השם**.

מסופר בספר "תורת חיים" של הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל (עמוד פב) גדול ראשי הישיבות, הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל, שהיה תלמיד של רבי חיים, התמנה לכהן ברבנות ודרש, מהו הביאור ב"נעשה ונשמע"? וביאר שב"נעשה ונשמע" כלולים כל סוגי המצוות, "נעשה" – רומז על מצוות שאין להם טעם, ו"נשמע" – רומז על מצוות שיש להם טעם, ששומעים ומבינים אותם. ומכאן שאמרו בני ישראל בקבלת התורה "נעשה ונשמע", שהם מקבלים על עצמם שיעשו המצוות החוקיות של "נעשה" באותו חשק והתלהבות כמו המצוות של "נשמע" שמבינים טעמם, וקבלו על עצמם לקיים כל התורה כולה בין אם מבינים טעמי המצוות ובין אם לאו.

כשנפגשו הרבנים זצ"ל, שאל רבי חיים מבריסק את רבי שמעון שקופ לדרשתו, וזה השיב לו את שדרש. כששמע רבי חיים את הדברים השיב, שלדעתו אין אף מצווה שיש לה **סיבה וטעם**, ורק כל החילוק בין החוקים ושאר המצוות הוא, שבשאר המצוות הטעם הוא לא הסיבה, אלא הוא **ההרגשה וההשגה** שיש לנו במצווה, מה שאין כן **בחוקים** אין לנו שום השגה וטעם בזה.

יוצא אם כן, כי האמת היא שאין מצוה שכלל מבינים, גם בדבר הכי קיצוני כתוב בתורה: "לא תרצח", "לא תגנוב", וכולם מבינים שאין יוצא מהכלל הרי מכוח חופש הפרט אף מדינה לא מתירה רצח. אז לכאורה כולם מבינים שהתורה חכמה כיוון שאומרת לא תרצח, וזה ממש לא נכון.

אתם מכירים חיה שרוצחת את השנייה? חמור הורג חמור? סוס גונב מסוס? אפילו חתול לא הורג חתול, אלא הורג עכברים. לאף אחד אין חשק לרצוח ואין חשק לגנוב. לא לגנוב היינו יכולים ללמוד מנמלה, שאף נמלה לא נוגעת בגרגיר אורז של חברתה. אז אם רצונו יתברך היה שלא נרצח היה בורא אותנו כמו החיות.

אלא הפוך, כיוון שבתורה שקדמה לבריאת העולם כתוב לא תרצח, לא תגנוב וכו' אז הקב"ה נתן לאדם חשק לרצוח, חשק לגנוב, חשק לנאוף, כיוון שהאדם נבנה כאנטי תזה לתורה זה אמר רבי חיים מבריסק לרבי שמעון שקופ. לכן כתוב בזה"ק הסתכל באורייתא וברא עלמא.

הסביר הרמח"ל ז"ל בספרו "מסילת ישרים" (פ"א) כי אין האדם בא לעולם, אלא כדי לעמוד בניסיון ולכן מה שכתוב זה לא בגלל שלא טוב לרצוח ולא נאות לגנוב, שאם כך היה הדבר היינו נבראים כמו כל החיות... ראיתם נחש עם נקיפות מצפון אחרי שאוכל ארנבת? הולך לפסיכולוג? אלוקים ברא אותו לפי הטבע שלו ומאחר שיעד את הנחש לאכול ארנבות ועכברים אז ברא אותו שלא יעשה לו צער בציד. "ששים ושמחים לעשות רצון קונם", רק האדם שבא לעמוד בניסיון הקב"ה ברא אותו כנגד התורה ולכן טעמי התורה הם מלשון טעימה, שיעשה קצת טוב בפה בדרגה של אנשים פשוטים. כמו שהסביר הרמח"ל שיש להסביר את המצוות לאנשים פשוטים בינוניים וגבוהים.

כל דבר בעולם אדם משיג עם מאמץ... ובקיום המצוות משיגים העולם הבא קיום המצוות מתואר בכל הספרים הקדושים כטוב לנפש, לשלום בית וכו'. מסביר "מסילת ישרים", שיש טעמים לאנשים פשוטים, בינוניים ויש רוחניים... אנשים רוחניים באמת רוצים לשמוע את האמת שמגיעים ועובדים כדי לקבל את עולם הנצח ולאנשים פשוטים, צריך להסביר טעם המצוות וגם זה נכון.

סיכום הדברים: תורתנו הקדושה קיימת עוד טרם נברא העולם. מצוותיה ומועדי קיום מצוותיה נקבעו מראש ואין הם תלויים ברכשי הזמן וברלוונטיות שלהם, כי עסקינן בכוח אלוקי. כך שגם בתפיסותינו המצומצמת, כשנמצא טעם למצוה נזכור, שגם אם לא מצאנו טעם למצוה, אמיתות התורה וקיומה אינן תלויות בכך.

שנזכה באמת לקיים רצונו בלב שלם, באהבה וביראה. שבת שלום